
Teologický tezaurus

Český teologický tezaurus

verze 2.0

- 1. Základní charakteristika tezauru
-
- 2. Struktura tezauru
- 2.1 Tematické vymezení tezauru
- 2.2 Kvantitativní údaje
- 2.3 Lexikální jednotky
- 2.4 Sémantické vztahy
- 2.5 Interkonfesijní terminologické rozdíly
-
- 3. Historie tezauru
- 3.1 Předpoklady vzniku
- 3.2 Překlad nebo tvorba tezauru
- 3.3 Postup tvorby
- 3.4 Autoři a spolupracovníci
-
- 4. Revize a tvorba 2. verze
-
- 5. Správa a distribuce tezauru

1. Základní charakteristika tezauru

ČTT je vypracován na základě normy ČSN 01 0193 Dokumentace. Pokyny pro vypracování a rozvíjení jednojazyčných tezaurů. Některá z doporučení normy ovšem nebylo možné dodržet vzhledem ke specifickému charakteru lexika nebo struktury oboru (např. zařazení sloves jako lexikálních jednotek).

ČTT je primárně určen pro využití v oborových knihovnách (informačních střediscích), tzn. institucích s gescí teologie a příbuzných oblastí (religionistika, filozofie). Jeho využití na jiných pracovištích (např. knihovnách s polytematickým fondem) je nutno zvažovat individuálně s ohledem na vazbu ČTT a jiných lokálních selekčních systémů knihovny.

ČTT je interkonfesijním tezaurem, který je vhodný pro indexaci dokumentů ve všech oborových knihovnách bez ohledu na konfesi. Zohledňuje stávající rozdíly odborné terminologie, jež vyplývají z odlišných paradigmat jednotlivých konfesijních teologií (např. katolické a protestantské teologie). Zapracování daných rozdíků je podmíněno možnostmi struktury a lexika tezauru.

2. Struktura tezauru

2.1 Tematické vymezení tezauru

Lexikální jednotky ČTT lze rozdělit do následujících čtyř základních oblastí:

1. Tematické jádro tezauru
 - teologie a její disciplíny: biblická teologie, historická teologie (církevní dějiny a dějiny dogmatu), praktická teologie, systematická teologie
 - biblistika
 - religionistika
 - filozofie
 - etika
2. Hraniční obory
 - humanitní a společenské vědy, především psychologie, sociologie, politologie, dějiny, lingvistika, ekonomie a pedagogika
 - přírodní vědy

- umění
3. Soudobé geopolitické jednotky
- kontinenty
 - státy
4. Typy dokumentů

2.2 Kvantitativní údaje

Lexikální jednotky celkem:	4992
Deskriptory:	2306
Nedeskriptory:	2686
Mikrotezaury:	41
Toptermý:	102
Maximální počet hierarchických úrovní:	8

2.3 Lexikální jednotky

Lexikum tezauru tvoří deskriptory a nedeskriptory. Deskriptory jsou termíny, které se používají pro indexaci a vyhledávání, nedeskriptory se používají pouze pro vyhledávání.

Tvar lexikálních jednotek

Substantiva

Většina termínů je do tezauru zařazena ve formě jednoslovného substantiva (např. církev, christologie, mana) nebo substantivního slovního spojení (složeného termínu, sousloví). Substantivní slovní spojení může mít adjektivní podobu (např. mariánská zjevení, 1. list Janův, dary Ducha svatého) nebo podobu s předložkovou vazbou (např. žena v Bibli, autorita v církvi, úcta k životu).

Dále tezaurus obsahuje i termíny ve formě dvou souřadně spojených substantiv (spojkou "a"), které vyjadřují vztah daných pojmů (např. věda a víra, církev a stát, evangelium a zákon). Tyto složené termíny zastupují pojmy, se kterými se v odborné literatuře běžně operuje. Rozklad na jednotlivé prvky (např. věda + víra, církev + stát, evangelium + zákon) by s velkou pravděpodobností snížil vyhledávací možnosti systému a zvýšil výskyt informačních šumů. Vedle těchto termínů se vyskytují i lexikální jednotky, v nichž má spojka "a" výlučně slučovací charakter (např. asketická a mystická teologie, filozofie státu a práva, Bosna a Hercegovina).

Ostatní tvary

Kromě substantiv a substantivních slovních spojení obsahuje tezaurus v omezeném rozsahu i další slovní druhy a tvary, mj. i slovesa, která jsou z většiny tezaurů na základě normy ČSN 01 0193 striktně vyloučena. Použití těchto typů lexikálních jednotek (včetně sloves) má v jednotlivých případech plně opodstatnění z hlediska uživatelského vyhledávání, v některých případech i z hlediska struktury tezauru. Mezi ostatní tvary termínů patří substantiva v nenominativní podobě, zpodstatnělá zájmena a slovesa v neinfinitivním tvaru.

- Substantiva v nenominativní podobě
Zařazení substantiv v nenominativní podobě jako samostatných lexikálních jednotek se plně týká pouze mikrotezauru 2505 Bible. Většina těchto termínů je zařazena jako nedeskriptory (např. Židům, Efezským, Letopisů). Pouze pokud to vyžaduje odborný úzus, jsou tyto termíny zařazeny jako deskriptory (např. Soudců (Sd)).
- Zpodstatnělá zájmena
Zpodstatnělá zájmena jsou zařazena pouze ve výjimečných případech, vždy jako nedeskriptory (např. já a ty).
- Slovesa v neinfinitivním tvaru
Deskriptory, které mají formu slovesa v neinfinitivním tvaru, ošetřují jeden z mnohých interkonfesijních terminologických rozdílů. Katolická církev i protestantské církve se shodují na znění Desatera kromě dvou odchylek v prvním a posledním přikázání. Tyto odchylky však způsobují rozdílné označování jednotlivých přikázání v daných konfesích (např. přikázání "Nezabiješ." je v katolické církvi pátým přikázáním, kdežto v evangelických církvích přikázáním šestým). Jako deskriptoru je proto použito textu nebo části textu přikázání podle českého ekumenického překladu Bible (Ex 20,1-17) (např. Nezabiješ., Nebudeš mít bohů jiných..., Pomni na den sobotní...) a číselná označení jednotlivých přikázání jsou zařazena jako nedeskriptory (např. 5. přikázání (protestantizmus), 6. přikázání (katolicizmus), třetí přikázání (katolicizmus), čtvrté přikázání (protestantizmus)).

Zkratky

Zkratky jsou důsledně zařazovány jako nedeskriptory (např. ŽAE, Fp, Rt); pokud je třeba, jsou shodné zkratky rozlišeny relátorem (např. Mt (Nový zákon), MT (Starý zákon)). V případě názvů biblických kanonických knih a některých nekanonických knih jsou zkratky zařazeny jako nedeskriptory a zároveň jsou i součástí deskriptoru (např. Jan (J), List Židům (Žd), Kniha Jubileí (Jub), Zjevení Pavlovo (ZjPav)).

Číslovky

Tvar číslovky, která je součástí deskriptoru, je zvolen podle použití termínu v odborné literatuře (např. První list Janův (1 J), ale: 2. vatikánský koncil, 1962-1965). Všechny ostatní tvary (arabské číslice, římské číslice nebo slovní vyjádření) jsou v konkrétních případech zařazeny jako nedeskriptory (např. 1. list Janův, I. list Janův, nebo II. vatikánský koncil).

Datace

Součástí deskriptorů, které označují konkrétní historickou událost, je datace události (např. apoštolský koncil, 48-49).

Pravopisný tvar

Pravopisný tvar lexikálních jednotek se řídí pravidly českého pravopisu. V případě dubletních tvarů je dána přednost progresivnímu tvaru (např. teologie, filozofie, askese, ateismus), druhý povolený tvar ČTT neobsahuje (např. theologie, filosofie, askese, ateismus) ani jako nedeskriptor.

Singulár nebo plurál

Lexikální jednotky se uvádějí v plurálu, pokud se jedná o počítatelná substantiva (např. papežské dokumenty, dómy, evangelické církve). V singuláru se uvádějí abstraktní pojmy (např. osobnost, katolicismus, determinismus), názvy oborů a disciplín (např. eschatologie, antropologie, fyzika) a počítatelná substantiva, která jsou z hlediska oborového použití považována za jednotkové třídy (např. vražda).

Pomocí singuláru a plurálu se v některých případech vyjadřují rozdílné pojmy (např. paměť x paměti [typ dokumentu]), v případě potřeby jsou příslušné termíny rozlišeny ještě relátorem (např. gramatika (lingvistika) x gramatiky (typ publikace)).

Homografy a polysémy

Z hlediska homonym (slov různého významu znějících nebo psaných stejně) jsou pro teaurus podstatné zejména homografy (slova různého významu psaná stejně) a polysémy (slova s několika souvisejícími významy). Z důvodu bezchybného zpracování v automatizovaných systémech jsou v ČTT za homonyma považovány i termíny, které se liší pouze velkým a malým písmenem (např. Zákon x zákon). Všechna homonyma jsou v teauru odlišena relátorem (např. Amerika (stát) x Amerika (kontinent)). Tři nejdůležitější skupiny homonym v ČTT jsou následující:

- **Polysémy**
Polysémy se vyskytují nejčastěji v případech, ve kterých je třeba odlišit různé významy lexikální jednotky v různých oborech. Tyto významy se mohou vyskytovat v tematickém jádru teauru a hraničních oblastech (např. Otec (Trojice) x otec (rodina), péče sociální (církve) x péče sociální (stát), literární kritika (biblistika) x literární kritika (literární věda)) nebo pouze v rámci tematického jádra teauru (např. etika (teologie) x etika (filozofie), Zákon (Bible) x zákon (judaismus)). V některých případech je rozlišeno použití termínu v obecném a konkrétním významu (např. náboženství (fenomén) x náboženství (instituce)). U některých nedeskriptorů není polysémie rozlišena relátorem a nedeskriptor odkazuje na dva deskriptory (např. Slovo Boží viz Logos, Slovo Boží viz zvěstování).
- **Věcný a formální význam**
ČTT obsahuje samostatnou množinu formálních deskriptorů. Některé z těchto termínů je však třeba používat i ve věcném významu, proto jsou do teauru zařazeny oba tvary rozlišené relátorem (např. mýty (religionistika) x mýty (typ dokumentu), kázání (homiletika) x kázání (typ dokumentu), modlitby (spiritualita) x modlitby (typ dokumentu)).
- **Konfesijní hledisko**
Speciálním typem homonym, zejména s ohledem na interkonfesijnost ČTT, jsou lexikální jednotky, které nabývají různých významů v terminologiích jednotlivých konfesí. Mohou mít povahu homografů (např. 5. přikázání (katolicismus) x 5. přikázání (protestantismus)) nebo polysémů (např. apokryfy (protestantismus) x apokryfy (katolicismus)).

Vysvětlující poznámky a definice

Vysvětlující poznámky jsou připojeny ke všem lexikálním jednotkám, u kterých je třeba vymežit význam, rozsah nebo způsob použití. Poznámka může stanovovat význam termínu (např. disent [Nezávislá činnost, stíhaná totalitním politickým režimem nebo namířená proti režimu, a osoby s touto činností spojené.]), vymezovat (zužovat) rozsah termínu (např. autonomie [Autonomie člověka, nikoli nezávislost např. územní.]) nebo určovat, jakým způsobem se má deskriptor používat při indexaci (např. biblická antropologie [Použij pouze v kombinaci s konkrétní biblickou knihou nebo skupinou biblických knih (např. Job (Jb), Nový zákon, Dvanáct prorockých knih, Lukáš (Lk), Bible apod.)]).

Identifikátory

Identifikátory zahrnují vlastní jména osob, organizací a geografických jednotek. Obecně lze tyto lexikální jednotky vymezit jako termíny, které označují pojmy jednotkové třídy. Identifikátory představují skupinu termínů, která se v průběhu indexace nekontrolovatelně rozrůstá a u které lze pouze s velkými obtížemi vymezit nejen rozsah, ale i obsah. Norma ČSN 01 0193 proto také doporučuje identifikátory do teauru nezařazovat, což je ovšem v rozporu s reálnou potřebou identifikátory při indexaci používat. Pro ČTT bylo zvoleno kompromisní řešení:

Podrobný přehled obou kategorií identifikátorů je uveden v příloze.

2.4 Sémantické vztahy

Mezi lexikálními jednotkami teauru jsou stanoveny tyto sémantické vztahy:

mt mikroteaurus

viz odkaz z nedeskriptoru na deskriptor

ekv nedeskriptor

nd nadřazený deskriptor

pd podřazený deskriptor
ad příbuzný deskriptor

Mikrotezaury

Mikrotezaury jsou relativně samostatné části tezauru, které jsou vymezeny tematicky a které mají uzavřenou hierarchickou strukturu. Mikrotezaury jsou označeny čtyřmístným číslem a slovním vyjádřením.

Příklady:

pokušení
MT 3010 Dogmata
iniciace
MT 1510 Formy religiozity
bohoslužebné knihy
MT 6505 Typy dokumentů

Mikrotezaury jsou rozděleny do obecnějších tematických oblastí, tzv. polí, která jsou označena dvoumístnou číslicí a slovním vyjádřením.

Příklady :

Pole: 15 Spritualita a náboženství
MT 1505 Duchovní život
MT 1510 Formy religiozity
MT 1515 Náboženské systémy a směry
Úplný přehled polí a mikrotezaurů je uveden v systematickém přehledu mikrotezaurů.

Vztah ekvivalence

V tezauru jsou zavedeny dva základní typy nedeskriptorů - synonyma a kvazisynonyma. Z množiny synonym se vybírá jeden termín, který nejvíce vyhovuje požadavkům na deskriptor. Ostatní synonyma jsou zařazena jako nepreferované termíny (nedeskriptory).

Příklad:

deskriptor
gnozeologie nedeskriptor
epistemologie
kriteriologie
metafyzika poznání
nauka o poznání
noetika
teorie poznání

Kvazisynonyma jsou termíny s plnohodnotným významem, ale velice malým indexačním a vyhledávacím potenciálem. Tyto termíny jsou proto odkázány na příbuzný termín nebo významově širší deskriptor.

Příklad:

deskriptor
utrpení nedeskriptor:
bolest
strast

V případě polyekvivalence (odkaz nedeskriptoru na více deskriptorů) se pro indexaci používá vždy jednoho z uvedených deskriptorů.

Příklad:

moderna
VIZ modernizmus (kultura)
VIZ modernizmus (teologie) Slovo Boží
VIZ Logos
VIZ zvěstování

Jako nedeskriptory jsou do tezauru zařazeny také invertované tvary složených termínů. Výjimku tvoří termíny, které jsou v invertované podobě používány v odborné literatuře. V elektronické formě slouží invertované tvary ke snadnější navigaci ve slovníku zejména pro uživatele, kteří neovládají všechny vyhledávací techniky systému.

Příklad:

evangelická teologie

EKV teologie evangelická
EKV protestantská teologie
EKV teologie protestantská Bible Kralická
EKV Kralická Bible

Vztah hierarchie

Vztah nadřazených a podřazených deskriptorů je základní strukturou, která je pro teaurus charakteristická.

Příklad:

liturgika
ND praktická teologie
PD evangelická liturgika
PD katolická liturgika
PD pravoslavná liturgika

V ČTT jsou kromě standardních hierarchických struktur obsaženy i polyhierarchie (jednomu deskriptoru je nadřazen více než jeden deskriptor).

Příklad:

Janovy listy
ND janovské spisy
ND obecné listy

Vztah asociace

Vztah asociace je definován mezi dvěma deskriptory, které jsou navzájem pojmově blízké nebo jinak příbuzné a které nelze zařadit do určitého hierarchické nebo ekvivalenční struktury.

Příklad:

feminizmus
AD feministická filozofie
AD feministická teologie

Sousloví

Sousloví (složené termíny, substantivní slovní spojení) jsou lexikální jednotky složené z více slov. Pokud jsou sousloví zařazena do teazuru jako samostatné lexikální jednotky, mluvíme z hlediska indexace o prekoordinaci (např. církevní dějiny). Pokud jsou sousloví rozložena na jednotlivé prvky, jejichž kombinace se při indexaci používá pro vyjádření původního pojmu, mluvíme o postkoordinaci (např. Německo+reformace).

Základním pravidlem pro použití sousloví v prekoordinovaném tvaru je, že složený termín by měl vyjadřovat jednoduché (jednotlivé) pojmy. Všechna ostatní sousloví by měla být rozložena, pokud to nenaruší strukturu teazuru nebo nezpůsobí problémy koncovému uživateli. Tento obecný postup je dále specifikován dílčími pravidly.

Sousloví ponechaná v původním tvaru

Sousloví jsou zařazena do teazuru jako prekoordinované lexikální jednotky v následujících případech:

Rozklad sousloví by při indexaci vedl ke ztrátě nebo nejednoznačnosti významu.

Příklady:

dialektická teologie X dialektika+teologie
trest smrti X trest+smrt
analytická filozofie X analýza+filozofie

Jednotlivé prvky sousloví jsou významově velmi široké termíny.

Příklady:

náboženská tolerance X náboženství+tolerance
hospodářská etika X hospodářství+etika
civilizační nemoci X civilizace+nemoci

Sousloví obsahuje vlastní jméno.

Příklady:

Ježíšova podobenství X Ježíš Kristus+podobenství
Lutherova Bible X Luther+Bible
Pavlovy listy X Pavel z Tarsu+epištol

Jeden z prvků sousloví je natolik obecný, že není zařazen v tezauru (a ani není vhodné jej zařazovat).

Příklady:

alternativní školství X alternativa+školství
lidové umění X lid+umění
smíšená manželství X míšení+manželství

Modifikátor (adjektivum) sousloví ztratil původní význam.

Příklady:

studená válka
černá teologie
vysoké školství

Sousloví se používá v uživatelské komunitě nebo odborné terminologii tak běžně, že je považováno za termín zastupující jednotný pojem.

Příklady:

církevní dějiny X církev+dějiny
pavlovská teologie X Pavel z Tarsu+teologie
biblický kánon X Bible+kánon

Sousloví vyjadřuje vztah dvou entit a složený termín je chápán jako reprezentace jednodílného pojmu nebo by jeho rozklad způsoboval selekční šumy.

Příklady:

věda a víra X věda+víra
evangelium a zákon X evangelium+zákon
církev a stát X církev+stát

Modifikátor vyjadřuje hledisko konfese nebo náboženství.

Příklady:

katolická teologie X katolicismus+teologie
evangelická liturgika X protestantismus+liturgika
pravoslavná dogmatika X pravoslaví+dogmatika

Sousloví, která jsou rozložena

Sousloví jsou rozložena v následujících případech (při indexaci a vyhledávání je třeba použít postkoordinaci):

Modifikátor vyjadřuje časové nebo geografické hledisko

Příklady:

Německo+reformace X německá reformace
gotika+architektura X gotická architektura
dějiny+katechetika X dějiny katechetiky

Sousloví způsobuje inkonzistenci indexace a selekční šumy při vyhledávání.

Příklady:

biblická teologie+Starý zákon X teologie Starého zákona
biblická christologie+Nový zákon X christologie Nového zákona

Sousloví obsahuje vlastní jméno ve funkci atributu.

Příklady:

Luther+teologie X Lutherova teologie
Komenský+pedagogika X pedagogika J. A. Komenského
Spinoza+etika X Spinozova etika

Modifikátor vyjadřuje hledisko dílčí konfese nebo náboženského směru.

Příklady:

evangelická dogmatika+luterství X luterská dogmatika
islám+mystika X islámská mystika

2.5 Interkonfesijní terminologické rozdíly

Český teologický tezaurus je interkonfesijním tezaurem, tzn. že jeho struktura a lexikum zohledňuje jednotlivé konfesijní terminologie, zejména terminologii evangelickou a katolickou. Rozdíly mezi jednotlivými terminologiemi jsou zpracovány z hlediska možností struktury a lexika tezauru, nikoliv z určitého konfesijního hlediska (např. evangelické nebo katolické teologie).

Lexikum

Na úrovni lexika je použito následujících postupů:

Specifické termíny z jednotlivých konfesí jsou nahrazeny obecným pojmem, který je společný pro všechny konfese. Specifické termíny jsou zařazeny jako nedeskriptory.

Příklady:

územní správní jednotky církví

[Použij v kombinaci s deskriptorem označujícím konkrétní církev. Např. pro pojednání o seniorátech UŽIJ kombinaci deskriptorů "územní správní jednotky církví" + "Českobratrská církev evangelická".]

EKV diecéze EKV eparchie EKV senioráty

diecéze

VIZ územní správní jednotky církví

eparchie

VIZ územní správní jednotky církví

senioráty

VIZ územní správní jednotky církví

Specifické termíny z jednotlivých konfesí jsou nahrazeny obecně přijímaným termínem, který nemá konfesijní kontext. Specifické termíny jsou zařazeny jako nedeskriptory.

Příklady:

Matka Boží

VIZ Maria

Bohorodička

VIZ Maria Maria

EKV Matka Boží

EKV Bohorodička

5. přikázání (katolicizmus)

VIZ Nezapíšeš.)

5. přikázání (protestantizmus)

VIZ Cti otce svého...

6. přikázání (katolicizmus)

VIZ Nezcizoložíš.

6. přikázání (protestantizmus)

VIZ Nezapíšeš.

EKV 7. přikázání (protestantizmus) Cti otce svého...

EKV 4. přikázání (katolicizmus)

EKV 5. přikázání (protestantizmus)

Nezapíšeš.

EKV 5. přikázání (katolicizmus)

EKV 6. přikázání (protestantizmus)

Nezcizoložíš.

EKV 6. přikázání (katolicizmus)

Specifický termín, který má v jednotlivých konfesích různý význam nebo rozsah, je zařazen jako homonymum, tzn. ve formě několika deskriptorů s relátory.

Příklady:

apokryfy (katolicizmus)

apokryfy (protestantizmus)

1. přikázání (katolicizmus)

1. přikázání (protestantizmus)

Specifické termíny, které mají stejný význam nebo odkazují ke stejnému pojmu, jsou zařazeny jako synonyma, tzn. jeden ze specifických termínů je deskriptor, ostatní specifické termíny nedeskriptory.

Příklady:

liturgie VIZ bohoslužby bohoslužby EKV liturgie
eucharistie
VIZ Večeře Páně Večeře Páně
EKV eucharistie

Struktura

Na úrovni struktury je použito následujících postupů:

Specifické termíny, které odkazují ke stejnému pojmu, ale které nelze pro potřeby indexace ztotožnit, jsou zařazeny do souběžných hierarchických struktur spojených asociací.

Příklady:

pokání
AD svátost smíření svátost smíření
AD pokání
biřmování
AD konfirmace konfirmace
AD biřmování

Specifické termíny, které lze v jedné konfesi hierarchizovat a v druhé nikoliv, jsou vždy hierarchizovány.

Příklady:

svátosti
PD biřmování
PD křest
PD ordinace
PD svátost manželství
PD svátost pomazání nemocných
PD svátost smíření
PD Večeře Páně

3. Historie tezauru

3.1 Předpoklady vzniku

Český teologický tezaurus (ČTT) je původní oborový jednojazyčný tezaurus. Vznikl na základě dlouhodobé potřeby oborových knihoven používat automatizovaný selekční nástroj založený na přirozeném jazyce.

V první polovině 90. let řada knihoven v České republice zakoupila a implementovala různé druhy automatizovaných informačně-knihovnických systémů (AIKS). Z hlediska jmenného zpracování dokumentů a zejména pak možností vyhledávání tyto systémy zcela změnily podmínky pro knihovnickou práci a služby poskytované čtenářům. Tento vývoj má pokračující tendenci a většina knihoven se přibližuje komplexní automatizaci všech knihovnických procesů. V kontrastu s tímto rozvojem velkým problémem zůstává věcné zpracování dokumentů (informací), a to bez ohledu na velikost, typ a gesci knihovny.

Systém věcného zpracování používaný ještě v polovině 90. let 20. století ve většině institucí v České republice - předmětová hesla - je ve své klasické podobě (podle normy ČSN 01 0183 Tvorba předmětových hesel) v automatizovaných systémech zcela nepoužitelný a nefunkční. Převod "klasických" předmětových hesel do elektronické podoby nepřináší žádoucí efekt zejména proto, že neexistují všeobecně přijímaná pravidla pro jejich tvorbu a správu. Tato pravidla (a předmětová hesla) existují pouze v některých národních prostředích (např. v USA Library of Congress Subject Headings - LCSH) a jejich převod do lokálních podmínek je obtížnou a dlouhodobou záležitostí. Tvorba a použití předmětových hesel se tedy většinou řídí interními pravidly konkrétní knihovny a v různých knihovnách se shodnou nebo podobnou gesci vznikají pro jednotlivé obory nesourodé soubory předmětových hesel.

Zpracování ČTT bylo podmíněno všemi výše uvedenými okolnostmi. Vlastní tvorbě tezauru předcházela důkladná rozvaha, zda tezaurus přeložit na základě existujícího oborového tezauru, nebo vytvořit původní selekční jazyk.

3.2 Překlad nebo tvorba tezauru

Před tvorbou ČTT bylo nezbytné ověřit, zda existuje český nebo zahraniční oborový tezaurus pro teologii nebo příbuzné oblasti (religionistika, "religion studies"). Na základě kontaktu s oborovými knihovnami a využití dalších zdrojů bylo potvrzeno, že český oborový tezaurus neexistuje. Naopak se ještě při tomto průzkumu potvrdila jeho dlouhodobá potřeba. Ze zahraničních zdrojů se podařilo identifikovat pouze tezaury pro dílčí tematickou oblast (např. náboženská pedagogika), existence tezauru zahrnujícího celý obor potvrzena nebyla. Výjimkou je z tohoto hlediska systém ATLA Religion Index Thesaurus, používané v největší oborové databázi ATLA Religion Database on CD-ROM, které sice zahrnuje všechny disciplíny oboru a hraniční oblasti, ale z hlediska struktury se jedná o standardní LCSH. V tomto smyslu je tedy jeho název (Thesaurus) zavádějící.

Negativní výsledek při ověřování existence oborového tezauru vedl k započetí tvorby původního systému, který byl navržen tak, aby odrážel strukturu oboru a dostatečně zohledňoval lokální potřeby oborových knihoven a uživatelů.

3.3 Postup tvorby

V průběhu budování tezauru a přípravy ČTT byly vytvořeny tři pracovní verze, které byly testovány v knihovně Evangelické teologické fakulty UK. Tvorba tezauru byla v počáteční fázi (1995-1997) financována z mimorozpočtových zdrojů na základě grantových podpor Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Fondu rozvoje vysokých škol.

První pracovní verze vznikla deduktivní metodou (excerpce odborné literatury a prvotní ustanovení sémantických vztahů) a dílčími konzultacemi s odborníky. Tato počáteční verze byla po úpravách vyplývajících z oponentního řízení testována ve zkušebním provozu jako 2. pracovní verze. Průběžně byla doplňována na základě připomínek z indexace induktivní metodou. Výsledkem této etapy se stala 3. pracovní verze, která byla zavedena do rutinního provozu v knihovně ETF UK a předložena ke komplexnímu zhodnocení nezávislým odborníkům různých konfesí. Výsledky indexace a odborných posudků spolu s doplněním tezauru deduktivně-induktivní metodou a přehodnocením některých počátečních koncepčních rozhodnutí se staly základem pro přípravu 1. verze Českého teologického tezauru.

3.4 Autoři a spolupracovníci

1. verze Českého teologického tezauru vznikla ve spolupráci a za podpory mnoha lidí, bez nichž by nebyla myslitelná činnost základního pracovního týmu (Mgr. Adéla Baková, Mgr. Jana Chadimová, Eva Sedláková, Josef Schwarz).

Rádi bychom poděkovali všem, kteří se na tvorbě a rozvoji ČTT podíleli v průběhu jeho vzniku v letech 1995-1998.

Naše poděkování patří:

- Prof. ThDr. Pavlu Filipimu, ThDr. Jindřichu Halamovi, Prof. PhDr. Ladislavu Hejdánkovi, ThDr. Jiřímu Mrázkovi, Doc. ThDr. Petru Mackovi, Doc. ThDr. Martinu Prudkému, Mgr. Filipu Susovi a Doc. ThDr. Janu Štefanovi (všichni ETF UK) za poskytnutí odborných konzultací;
- Mgr. Ivanu Drábkovi (CMTF UP), Jiřímu Dvořákovi (ČKA), ThDr. Petru Chalupovi (TF JČU), Jiřímu Jánovi (ETF UK), Doc. PhDr. Blahoslavu Kovářovi, CSc. (HTF UK), Mgr. Filipu Susovi a Doc. ThDr. Janu Štefanovi (ETF UK), kteří podstatně přispěli ke zkvalitnění struktury a lexika tezauru svými odbornými posudky;
- Anně Lhotské (PK ČR), Peteru Pálkovi (ÚISK, FF UK), Mgr. Tomáši Samkovi (PK ČR), Ing. Heleně Slezákové (ÚZPI) a ThDr. Václavu Venturovi (1LF UK), kteří se na rozvoji tezauru podíleli dílčími připomínkami v rámci oponentních posudků;
- Jiřímu Dvořákovi (ČKA) a pí Alžbětě Sirovátkové (ČKA) za spolupráci při zkušebním provozu tezauru;
- Anně Lhotské (PK ČR) a Mgr. Tomáši Samkovi (PK ČR) za spolupráci při výběru software pro zprávu tezauru;
- Ing. Otomaru Fialovi (ETF UK), Filipu Vojtáškovu (ÚISK, FF UK) a RNDr. Janu Moravcovi za technickou podporu;
- Mgr. Luďku Svobodovi (ABF) za redakční a jazykové korektury;
- Mgr. Janu A. Dusovi, Mgr. Barboře Hejdové, Ondřeji Husákovi, Mgr. Jiřímu Illetškovu, Světlaně Krynské, Aleši Mosteckému, Mgr. Vladce Mrázkové, Evě Navrátilové, Tomáši Pavelkovi, Janě Roztočilové, Mgr. Filipu Susovi, Mgr. Ferdinandu Tarrovi, Vlastě Tomešové a Mgr. Olze Václavové, kteří k rozvoji tezauru přispěli dílčími připomínkami ze své indexační praxe.

Za dlouhodobou podporu, pomoc a odborné konzultace v průběhu celého projektu patří naše mimořádné poděkování

- Peteru Pálkovi (ÚISK, FF UK), který nám na počátku projektu Českého teologického tezauru otevřel odborné i osobní horizonty a tím vznik ČTT inicioval;
- Mgr. Marii Širové (ETF UK) za organizační a administrativní podporu celého projektu ČTT;
- Ing. Dušanu Bakovi za ochotnou a vytrvalou administrativní pomoc;
- Jiřímu Dvořákovi za dlouhodobý odborný zájem o projekt, četné dílčí i komplexní posudky a konzultace, spolupráci při zkušebním provozu ČTT a kritickou analýzu struktury i lexika tezauru.

Revizi 1. verze ČTT provedl a 2. verzi ČTT připravil tým ve složení: Mgr. Adéla Baková, Jiří Dvořák, Mgr. Jana Chadimová, Mgr. Barbora Sedláková a Mgr. Josef Schwarz

4. Revize a tvorba 2. verze

V r. 2000 byla po necelých dvou letech rutinního využívání ČTT v knihovně ETF UK zahájena revize tezauru. Základním cílem revize bylo optimalizovat strukturu a lexikum ČTT na základě výsledků indexace a zkušeností z práce indexátorů. Součástí revize bylo zpracování kandidátů, z nichž část byla zařazena do nové verze tezauru. Kromě toho byly do tezauru zařazeny další nové deskriptory a nedeskriptory. Z tezauru byly také vyřazeny deskriptory, které měly z důvodu jejich specifického významu minimální frekvenci použití. V některých případech byly tyto deskriptory změněny na nedeskriptory a odkázány na obecnější deskriptory (hierarchizace vztahu ekvivalence). K podstatnějším koncepčním změnám došlo v oblasti mikrotezaurů, kde bylo upuštěno od původního ryze oborového rozdělení. Mikrotezaury byly definovány na základě tematických skupin termínů, nově označeny a systematicky uspořádány do jednotlivých tematických polí.

Výsledkem revize je 2. verze ČTT, která byla zpřístupněna v červenci 2001.

5. Správa a distribuce tezauru

Správu a distribuci tezauru zajišťuje knihovna [Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.](#)

Kontaktní adresa:

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Knihovna

Černá 9, P.O. BOX 529

115 55 Praha 1

Email: library@etf.cuni.cz

Tel.: (+420) 221 988 105

Fax: (+420) 221 988 215

URL: <http://www.etf.cuni.cz/~library/>